

Harry Potter i la llengua migpartida

El lector dels Països Catalans pot llegir les aventures de Harry Potter en català i en valencià. Una doble versió que, més que una mostra de riquesa, suposa un pas més en el perillós camí del secessionisme.

És segur que, malgrat el rebombori, Harry Potter no serà la pedra filosofal del català, però almenys n'ha esdevingut la pedra de toc per a algunes qüestions fonamentals i, ni que siga de retop, ha reobert la discussió sobre fets que habitualment resten amagats sota l'estora. De la pel·lícula i del doblatge, se n'ha parlat molt, tant que ha eclipsat l'interessant debat que feia referència al llibre: a la traducció o, per dir-ho millor, a les traduccions; al català central i al valencià. Ara voldríem rescatar-lo d'aquest segon pla i, prenent-lo com a exemple, reobrir el debat públic sobre un fet cabdal. Podríem dir-ne la unitat de la llengua, si no fóra perquè aquest terme s'ha convertit en una invocació quasi metafísica que s'ha reduït en la pràctica a acceptar una normativa més o menys comuna. Es tracta, però, de si els Països Catalans funcionen com una comunitat cultural i lingüística normal i completa.

Resumim els fets: un bon dia l'editorial Tàndem, amb seu a València, va decidir publicar el famós *Harry Potter i la pedra filosofal* en valencià, malgrat que ja feia un parell d'anys que circulava en una traducció catalana de l'editorial Empúries. La versió de Tàndem és, de fet, una adaptació elaborada sobre la traducció de l'editorial de Barcelona i amb el seu permís i col·laboració. Es tracta –subratlem-ho–, d'un text tan correcte i tan poc o molt dialectal com ho és el d'Empúries i la seua particularitat consisteix a introduir-hi lleugers canvis de flexió verbal, lèxic o fraseologia. El motiu adduït: que el llibre es venia poc al País Valencià i que una adaptació valenciana contribuiria molt a difondre'l.

Ara bé, aquest fet, que podria ser una anècdota, no oculta a ningú que pot convertir-se en el punt inicial d'una reacció

en cadena de greus conseqüències. Perquè la qüestió és: d'ara endavant haurem de fer dues versions, "catalana" i "valenciana", de tota la prolífica saga del Potter i de tots els Potters venidors amb què a cada Nadal ens obsequiarà la globalització? I de tots els llibres destinats al públic no adult? Si se segueix el camí que han encetat Tàndem-Empúries i si s'accepten el seus pressupòsits, és obvi que haurà de ser així: les diferències dialectals entre València i Barcelona continuaran sent les mateixes durant una temporada llarga. Perquè si, com insisteixen els editors esmentats, el problema és sobretot lingüístic, una vegada establert el precedent de la doble versió, les altres editorials que es disputen el mercat estan habilitades per fer exactament el mateix. I això sí que és nou –i no gens anecdòtic–.

Diguem-ho clar. El problema real no és que una obra o traducció presente trets particulars d'una o d'una altra varietat, sinó que s'haja de traduir o versionar –subratlem l'obligatorietat– a cadascuna d'aquestes varietats perquè siga viable i que pugua difondre's només en el propi àmbit. Això equival a confirmar, per la via dels fets i sense estridències, la secessió lingüística. Una secessió que ara, amb sagnant ironia, es duria a terme des del bàndol "unitarista" i invocant benintencionats motius d'extensió de l'ús. Clar i català: una llengua en què cal traduir o adaptar a cadascuna de les seues varietats no funciona i ni es percep com una llengua. Funciona i es percep exactament com si foren llengües separades, per molt emparentades que estiguen lingüísticament i per molt bona voluntat que hi posen els editors, els traductors o els ensenyants.

Ara, si el problema és lingüístic, els interrogants que s'obren tampoc no són

El cas de la doble versió és un entre un seguit d'accions i maniobres per tallar la llengua i l'àmbit cultural per la frontera administrativa entre Vinaròs i Ulldecona

cap fotesa de pura coloració dialectal. Primer interrogant: encara no disposem d'un model de llengua prou fixat i alhora flexible per fer un text acceptable arreu de l'àrea lingüística? En el cas de Harry Potter, els editors han volgut justificar-ho dient que el text va destinat a infants i que, per tant, cal una llengua que els resulte molt pròxima. Amb tot, aquestes justificacions no són ben bé vàlides, perquè Harry Potter va destinat pel cap baix a preadolescents: escolars que tenen de deu anys cap amunt. I això ens porta a un altre interrogant: l'escola no és capaç de formar-los perquè puguin dominar —almenys passivament— altres formes lingüístiques que les estrictament immediates?

Sense voler negar la manca i la importància d'un estàndard plenament consolidat, creiem que ací les raons van fonamentalment per un altre camí. A les Illes o, més encara, a les terres de l'Ebre, on la distància lingüística objectiva és, si fa no fa, la mateixa que al País Valencià respecte a la varietat central, no sembla que s'haja suscitat la necessitat d'una versió específica. Els motius deuen ser uns altres, doncs.

Ja els apuntava Josep Gregori, de l'editorial Bromera, d'Alzira, que alertava

de la transcendència del pas cap a la fragmentació (idiomàtica i de mercat cultural) i afirmava, des de la seua experiència editorial, que, per a la difusió al País Valencià del Harry Potter —i d'altres obres publicades ací o allà, podríem afegir— “calia una actuació més comercial que no lingüística”. Però el que resulta curiós és que fins i tot l'editor d'Empúries, Bernat Puigtobella, que, en respondre-li, semblava contradir-lo, acabava reconeixent precisament el mateix.

En un article aparegut a l'*Avui* (“Harry Potter també parla valencià”, 26-11-01), Puigtobella defensava la necessitat de la versió valenciana. Davant les objeccions de Josep Gregori, Puigtobella insistia en la causa lingüística: “Pot ser que la versió catalana de Laura Escorihuela, que ha captat amb molta simpatia la parla dels nens, sigui molt barcelonina.” Ara bé, juntament amb això admetia que “Empúries rep cada setmana cartes de nois i noies d'arreu dels Països Catalans i [...] les cartes dels xiquets i xiquetes del País Valencià són totes de Castelló de la Plana en amunt”. I això ja ens dóna la pista: és que de la Plana en amunt s'esborren de sobte les divergències dialectals amb Barcelona? No, senyor: de la Plana en amunt comencen a esfumar-se un altre tipus de divergències. I és Puigtobella mateix el que acabava posant el dit a la nafra: “Però no ens enganyem, tots coneixem la resistència explícita de molts pares i mestres valencians —i no diguem de les autoritats— davant d'un llibre català publicat a Barcelona.” Aquest sí que és el problema fonamental: que es tracta d'un llibre català publicat a Barcelona. La qüestió que se segueix és si s'ha de cedir al xantatge oficial, exercit ara obertament, ara de manera encoberta, de censurar tot allò que és “català”. Però el testimoni que rebla el clau és el de l'altra editora en qüestió, Rosa Serrano, de Tàndem, que admetia (*Avui*, 18-11-01) que “l'obsessió dels polítics valencians per evitar la inclusió de paraules catalanes en els llibres [és el que realment] ens obliga a adequar-nos molt a la variant d'ací si volem assegurar els nostres interessos”.

I si només fos el cas aïllat del Harry Potter, encara bé —si no prolifera, ep!—.

Però el fet és que el cas de la doble versió és un entre un seguit amplíssim d'accions i de maniobres que coincideixen en el mateix punt: tallar la llengua i l'àmbit cultural per la frontera administrativa entre Vinaròs i Ulldecona. I separar —quan no és enfrontar— el “valencià” i el “català”.

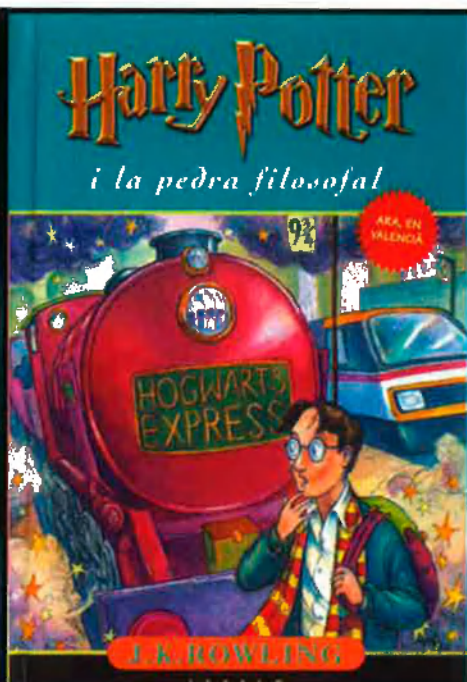
En aquest sentit, hi ha, per exemple, el cas clamorós del projecte de decret de la Generalitat Valenciana amb què restringeix els autors en els currículums escolars de literatura als nascuts en terres valencianes. Hi ha també la deshomologació, a causa de la mateixa Generalitat Valenciana, dels títols administratius de “valencià” amb els de “català” que expedeixen la Generalitat de Catalunya i el Govern balear, en un plet que encara resta pels tribunals i que ha arribat ja al Suprem. Hi ha la versió oficialment distinta —encara que lingüísticament siguen idèntiques— de les reformes de la Constitució i de les lleis del *BOE* que es tradueixen a “*las otras lenguas de España*”: indefectiblement hi trobem “català” i un “valencià” diferents. I el mateix per als impresos oficials de l'IRPF, per als del cens de població: per a qualsevol paper oficial, si és que n'hi ha en la nostra llengua.

I, finalment, el cas més deplorable de tots: el de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, que algunes ànimes benintencionades de banda i banda del riu de la Sénia encara persisteixen a creure que serà la solució. La dita “acadèmia”, pel dret i pel tort, esdevé el símbol i l'àrbitre que el “valencià” és una altra llengua. El símbol, perquè confirma als ulls de tothom l'equació “una llengua-una entitat codificadora independent”. Però molt pitjor que això, perquè ara, amb la llei a la mà i la sanció oficial i oficiosa del “consens”, l'AVL pot esdevenir àrbitre de la situació i separar legalment i normativament el “valencià” del “català”. Algú potser objectarà pietosament que no ho toleraran la majoria d'“acadèmics” perquè “creuen en la unitat de la llengua”. Els que així pensen s'obliden que aquests acadèmics ho són per la gràcia de Zaplana i que la discussió més important que han tingut en mig any és saber si cobraran 9,2 milions de pessetes l'any o 70.000 pessetes per sessió.

RÀFAEL GIL / EL TEMPS

Rosa Serrano, de Tàndem, admet que "l'obsessió dels polítics valencians per evitar la inclusió de paraules catalanes en els llibres ens obliga a adequar-nos a la variant d'ací". Al costat, la portada de l'edició valenciana.

O que el mèrit que poden exhibir la majoria d'ells, pel qual han estat de veritat nomenats acadèmics —començant per la presidenta— és que militen en el PP o el PSPV-PSOE. De tota manera, els fets canten i ja han tingut una ocasió per demostrar llur creença en la unitat de la llengua: davant el decret que exclou els autors literaris no valencians, el màxim a què han arribat els nostres defensors unitaristes és a "proposar a la Conselleria [d'Educació] reconsiderar els aspectes més controvertits". Això sí, després de felicitar el govern de Zaplana pels esforços que fa per la promoció del valencià!

Però no voldríem de cap manera que el lector acabara amb la conclusió, que s'indueix massa sovint, que tot plegat és l'emboicadíssim i etern problema exclusiu dels valencians, una maledicció endèmica en què val més no ficar-s'hi. En tot aquest afer la Generalitat de Catalunya i els partits que la governen tenen tanta responsabilitat com els seus homòlegs valencians. En primer lloc, perquè tots aquests despropòsits i agressions ocorren tot just a continuació i com a resposta d'una sentència transcendental del màxim nivell, la del Tribunal Constitucional de 1997 referida

als Estatuts de la Universitat de València, que establia que les denominacions de valencià i català no s'oposen legalment i que la llengua pròpia dels valencians pot anomenar-se català.

Era el moment en què s'hauria pogut fer una gran passa endavant, oficialitzant la doble denominació equivalent de valencià i català i reforçant els vincles lingüístics i culturals. Era el moment en què, amb la majoria simple del PP, Convergència i Unió decidia, segons el seu lema electoral. Ara bé, allò que van decidir fou avalar el procés de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i fer que l'Institut d'Estudis Catalans no sols no reclamara la potestat lingüística que li correspon per història i per llei, sinó que el seu president, el senyor Castellet, intervinguera com un dels valedors de l'AVL. En comptes de reforçar la col·laboració unitària i la superació del regionalisme, la Generalitat catalana i l'IEC impulsaven una acadèmia que té com a funció principal desfer la possibilitat de codificació coordinada del català.

Perquè reste ben clar que el regionalisme i l'aïllacionisme es juga a dues bandes, i molt activament des dels poders oficials del Principat, acabarem enumerant els mateixos camps en què sí que hi

ha plena homologació. Al costat del decret de literatura de secundària i batxillerat, constatem que en les lectures obligatòries per a l'ESO del Principat quasi no inclouen autors valencians. Al costat de la versió del Harry Potter, citarem que la Generalitat de Catalunya va tornar a traduir la Llei 30/92, de règim jurídic de les administracions públiques, quan la Generalitat Valenciana de l'època del PSPV-PSOE ja ho havia fet. O que la Universitat Pompeu Fabra va veure la necessitat de traure al mercat un *best-seller* com és la traducció del Codi Penal espanyol quan ja n'havia aparegut una de publicada a València per Tirant lo Blanch, amb la col·laboració de professors de diverses universitats dels Països Catalans i patrocinada per la Xarxa d'Universitats Joan Lluís Vives.

Conclusió, estraient el Harry Potter: orfes, com ell, però mancats com estem de la seua màgia, o fem servir la pedra de toc —no n'hi ha cap de filosofal— de la discussió oberta i de l'acció coherent o aviat ens haurem d'empassar el següent lliurament de la sèrie, Harry Potter i el calze més amarg.

*Francesc Esteve, Josep Ferrer,
Lluís Marquet i Juli Moll*